PRIKAZ KNJIGE

Predrag Bejaković[a]

NENAD STARC
HRVATSKI OTOCI - UVOD U NESOLOGIJU

Sveučilište u Zadru, Zadar, 2025., 428 str.

OPĆI PRIKAZ DJELA

Knjiga *Hrvatski otoci - uvod u nesologiju*, urednika Nenada Starca, predstavlja izniman znanstveni doprinos proučavanju otočnih prostora, ali i šire - regionalnoj ekonomiji, ekonomici javnih politika i teoriji održivog razvoja. Riječ je o interdisciplinarnom djelu koje uspješno integrira geografsku, demografsku, sociološku i ekonomsku perspektivu te ih objedinjuje unutar konceptualnog okvira nesologije, discipline posvećene proučavanju otoka kao specifičnih društveno-prostornih sustava. Djelo je objavilo Sveučilište u Zadru 2025. godine. Knjiga okuplja respektabilan krug autora različitih znanstvenih profila.

Za ekonomsku znanost knjiga je posebno važna jer problematizira temeljna pitanja razvoja perifernih područja, ograničenih tržišta, sezonalnosti, institucionalne fragmentacije i javnih intervencija. Brojni autori u knjizi ujedno nude originalne uvide u institucionalne, demografske i kulturne pretpostavke dugoročne održivosti otočnih gospodarstava. Zavidna autorska raznolikost omogućila je teorijsku širinu i analitičku dubinu, što ovu knjigu čini referentnim djelom u području ekonomike regionalnog i otočnog razvoja.

Teorijski okvir: otok kao ekonomski i društveni sustav

U uvodnom poglavlju Nenad Starc postavlja ambiciozan teorijski temelj knjige. Otok se ne promatra samo kao geografska činjenica, nego kao dinamičan sustav oblikovan insularnošću i otočnošću. Insularnost podrazumijeva fizičku odvojenost i prometnu ograničenost, dok otočnost označava skup društvenih, gospodarskih i kulturnih posebnosti koje proizlaze iz dugotrajnog života u takvim uvjetima. Za ekonomiste je osobito važna autorova kritika otočnog razvoja koji nositelji razvojne politike poistovjećuju s pukim rastom. Starc upozorava kako kopneno koncipirane razvojne politike često zanemaruju otočne specifičnosti, što dovodi do procesa deinsularizacije - formalnog integriranja otoka u kopnene gospodarske sustave bez očuvanja njihove strukturne posebnosti. Ovaj teorijski iskorak ima snažne implikacije za ekonomsku politiku i teritorijalnu koheziju.

---

[a] P. Bejaković, dr. sc., znanstveni savjetnik u trajnom zvanju, Poslovno veleučilište Zagreb, (e-mail: predrag.bejakovic@gmail.com). Prikaz je primljen u uredništvo 12.02.2026. godine, a prihvaćen je za objavu 19.05.2026. godine.

Prvi dio knjige započinje prilogom nazivom *Hrvatski otoci kao prostor stalnih mijena* autora Josipa Faričića i Anice Čuke. Tu se iznosi iznimno precizna geografska i demografska analiza hrvatskog otočnog prostora. Za ekonomsku analizu posebno je relevantno njihovo razmatranje fragmentiranosti upravno-teritorijalnog ustroja. Podjela otoka između više županija i jedinica lokalne samouprave otežava sinergijsko korištenje resursa i provedbu koherentne razvojne politike. Time autori jasno pokazuju kako institucionalni dizajn izravno utječe na gospodarsku učinkovitost. Njihova analiza demografskih trendova - depopulacije, starenja i migracija - pruža snažnu empirijsku podlogu za razumijevanje strukturnih ograničenja otočnih gospodarstava. U tom smislu, rad predstavlja vrijedan doprinos ekonomici rada i ekonomici regionalnih nejednakosti.

U poglavlju *Migracija kao način života* Sanja Klempić Bogadi i Sonja Podgorelec razmatraju pitanje migracija kao dugoročnog obrasca otočnog života. Autorice migracije ne interpretiraju samo kao demografsku pojavu, nego kao ključnu ekonomsku strategiju preživljavanja. U uvjetima ograničenih resursa i malih tržišta, otočani su stoljećima kombinirali rad na kopnu i život na otoku. Taj obrazac reverzibilnih migracija oblikovao je specifične modele dohotka i potrošnje. U suvremenom kontekstu, takva mobilnost postaje i prednost i izazov - omogućuje pristup širem tržištu rada, ali dugoročno slabi lokalnu gospodarsku bazu. Autorice ističu kako „Geografska udaljenost od kopna pokazala se vrlo značajnim čimbenikom demografskog razvoja. Tako su otoci najbliži kopnu i premošteni otoci imali znatno povoljnije demografske trendove“ (str. 65). Ova razmatranje iznimno je zanimljivo i važno za razumijevanje tržišta rada u perifernim područjima i dinamike ljudskog kapitala.

Marina Blagajić Bergman na primjeru gospodarskih promjena na Šolti, piše o otočnom rubu i identitetu. Šolta je jedan od pet hrvatskih otoka koji imaju samo jednu jedinicu lokalne samouprave, dok ih ostali otoci imaju više ili su dijelovi kopnenih jedinica lokalne samouprave. Njezina analiza otoka kao prostora kontakta i reprodukcije otočnosti, pojašnjava kako su rubni prostori- obala i morski pojas - ključni za suvremene gospodarske aktivnosti, posebice turizam. Otočna kultura, jezik i društvena pravila opstanka u uvjetima ograničenih resursa stoljećima su generirali modele održivog korištenja prostora. Tehnološke, ekonomske, društveno-političke i kulturne promjene koje su utjecale na iskustva, shvaćanja i nastojanja stanovnika Šolte od početka 20. stoljeća do danas pokazuju kako insulariziranost ne znači nužno izoliranost, a da odvojenost ne znači nužno i razdvojenost.

Ana Perinić Lewis u zanimljivom tekstu *Otočni drugi i otočne drugosti* istražuje kako percepcije identiteta utječu na društvenu i ekonomsku dinamiku. Perinić Lewis podsjeća na zanimljiv navod kako „U isto vrijeme kada su znanstvene ekspedicije engleskog kapetana Jamesa Cooka istraživale istočnu obalu Australije, Nove Kale donije, Tonge i drugih otoka Pacifika, europska je intelektualna publika otkrivala svoje urođenike na istočnojadranskoj obali“ (str. 105). Autorica pobliže pojašnjava kako su došljaci i stranci bili tretirani u srednjovjekovnim statutima otočnih komuna. Odnos stanovnika s kopna prema otočanima prepun je stereotipa, pa i predrasuda. Iz svog ugla, otočani se nikad nisu suzdržavali loše misliti o onima koji su došli na njihov otok.

Vladimir Skračić u poglavlju *Identitet otočana - zakopano blago* ističe da otočna kulturna baština predstavlja neiskorišten kapital. U ekonomskom smislu, riječ je o nematerijalnoj imovini koja može biti osnova diferencijacije u konkurentnom turističkom tržištu. To je pogotovo važno podsjetimo li se kako je na velikim otocima u renesansi cvjetala književnost, a otočni su gradovi urbanistički i arhitektonski slijedili mediteranske uzore. Korčula, Hvar, Pag, Rab, Krk i Cres i danas svjedoče toj baštini.

Drugi dio knjige sadrži četiri priloga. Anica Čuka i Josip Faričić pišu o zadarskom urboarhipelagu i razmatraju funkcionalnu povezanost otoka i obalnog urbanog središta. Koncept urboarhipelaga pokazuje kako su otočni i kopneni prostori međusobno integrirani, ali ne uvijek ravnopravno. „S obzirom na specifične prirodno-geografske uvjete i ovisnosti o škrtim prirodnim resursima, u prošlosti su oblikovane posebne veze na relaciji otok - kopno. Ne mogavši razviti snažno urbano središte, zadarski su otoci ovisili o vezama s kopnom“ (str. 175). Za ekonomiste je važan

uvid da takva integracija može dovesti do ovisničkog razvoja - otoci postaju periferni dobavljači usluga ili prostora, dok se ključne funkcije koncentriraju u gradovima.

Tomislav Oroz analizira migracijske obrasce na dalmatinskim otocima Olibu i Silbi. Njegov rad ilustrira kako udaljenost, prometna povezanost i institucionalni okvir oblikuju gospodarsku dinamiku malih otočnih zajednica. Dok je Silba bila *kult mjesto, prostor slobode* gdje su se skupljali umjetnici, bliski Olib je bio poznat po velikim iseljavanjima u prekomorske zemlje, čiji novopridošli stanovnici stalno sanjaju o povratku na voljeni otok. Stoga „veza ljudi sa zemljom (na Olibu) upravo je oblikovana kroz gospodarske aktivnosti koje su održavale otočnu zajednicu na okupu, poput uzgoja ovaca i koza, maslina i grožđa te hrastovih šuma koje su se sjekle za prodaju i ogrjev. U takvoj je imaginaciji zemlja predstavljena kao važan simbolički resurs koji se u perspektivi intenzivnih iseljavanja usložio za dodatna značenja koja često u isticanoj metafori korijenja impliciraju pripadnost zavičaju" (str. 207).

Nenad Starc i Julijano Sokolić u poglavlju o Susku analiziraju specifičnosti malog otočnog sustava na obodu arhipelaga. Njihova analiza pokazuje kako perifernost može biti i slabost i razvojna prilika. U kontekstu dugotrajne pomorske orijentacije i ekonomskih migracija, autori pokazuju kako mobilnost nije znak slabosti, nego racionalna razvojna strategija koja omogućuje diverzifikaciju prihoda i prijenos kapitala. Takav pogled redefinira klasične teorije perifernosti i potvrđuje da su otočne ekonomije povijesno bile otvoreni i fleksibilni sustavi. Susak je i u europskim razmjerima izuzetan zbog antifilokseričnog tla. Ta komparativna prednost odredila je monokulturu vinove loze sa svim dugoročnim povoljnim i nepovoljnim posljedicama po malo otočno gospodarstvo.

Joško Božanić u poglavlju *Olujni arhipelag* donosi dojmljiv prikaz pomorske kulture i njezina utjecaja na gospodarsku dinamiku. Iako polazi od geoloških i prostornih značajki, prilog ima snažno ekonomsko značenje jer pokazuje kako prirodne datosti - izoliranost, reljef i najizdašnije ribolovno područje na Jadranu - dugoročno oblikuju gospodarske aktivnosti, osobito ribarstvo, pomorstvo a kasnije i turizam. Razumijevanje geološke posebnosti arhipelaga ključno je za valorizaciju prirodnog kapitala i razvoj održivih modela upravljanja resursima. Tekst uvjerljivo pokazuje kako prostorna ekonomija mora biti utemeljena na dubinskom poznavanju prirodnih ograničenja i potencijala. Riječ je o analitički snažnom i konceptualno iznimno vrijednom doprinosu otočnoj ekonomici.

Treći, završni dio knjige ima pet priloga i započinje tekstom Seana Turnera u kojem se analizira položaj otoka unutar institucionalnog i financijskog okvira Europske unije, s posebnim naglaskom na politike kohezije i teritorijalne konvergencije. Autor pokazuje kako insularnost generira strukturne troškove (promet, energija, javne usluge) koji zahtijevaju diferencirane politike. Turner jasno argumentira da otočna gospodarstva trebaju poseban regulatorni i fiskalni tretman. Analiza pokazuje kako instrumenti kohezijske politike mogu biti učinkoviti samo ako su prilagođeni specifičnostima otočnih prostora. Tekst pruža vrijedan okvir za razumijevanje odnosa između otočne perifernosti i europskih prostorno-ekonomskih tokova.

Nenad Starc i Željka Kordej-De Villa u prilogu *Na rubu razvojne politike – stoljeća kolonata i carstava* povijesno-ekonomskom analizom prikazuju kako su takvi odnosi i prevladavajući imperijalni sustavi dugoročno oblikovali vlasničku strukturu i razvojne obrasce hrvatskih otoka. Ekonomski značaj poglavlja ogleda se u objašnjenju povijesne zavisnosti otočnih prostora i ograničene akumulacije kapitala. Autori pokazuju kako su institucionalne strukture usporavale razvoj poduzetništva i diverzifikaciju gospodarstva. Tekst pruža snažan doprinos razumijevanju trajnosti strukturnih ograničenja otočne ekonomije.

Isti autori u prilogu o insularnom gospodarstvu i turizmu analiziraju strukturu otočnih gospodarstava s naglaskom na dominaciju turizma. Autori argumentirano upozoravaju na sezonalnost, ovisnost o vanjskoj potražnji i rizike monokulturnog razvoja. Posebno je vrijedna njihova analiza ograničenih resursa i potrebe za održivim upravljanjem otočnim prostorom. Poglavlje ima snažno razvojno-političko značenje jer jasno pokazuje da turizam može biti glavni pokretač rasta samo

ako je uspješno integriran s lokalnim proizvodnjama i očuvanjem otočnosti.

Nenad Starc i Željka Kordej-De Villa u idućem prilogu kritički analiziraju hrvatski zakonodavni i institucionalni okvir otočne politike, posebno tendenciju „deinsularizacije" koja otoke nastoji integrirati u kopnene modele razvoja. Autori pokazuju kako formalne mjere često ne uzimaju u obzir strukturne specifičnosti otočnih gospodarstava, što naravno stvara ozbiljne i teško rješive dugoročne teškoće. Ekonomski značaj poglavlja leži u razotkrivanju nesklada između deklariranih ciljeva i stvarnih učinaka politika. Njihova argumentacija snažno upućuje na potrebu diferenciranog pristupa razvoju perifernih regija i naglašava potrebu za otočno-specifičnim instrumentima, prilagođenim malim tržištima i ograničenim resursima.

Petar Filipić i Nenad Starc razmatraju indeks sreće stanovnika hrvatskih otoka u zimu 2022./23. godine. Autori uvode inovativni pristup mjerenju razvoja kroz koncept subjektivne dobrobiti. Umjesto oslanjanja isključivo na BDP i dohodovne pokazatelje, analiziraju percepciju kvalitete života otočana. Na taj način proširuju razvojni okvir analize otoka prema suvremenim teorijama blagostanja. Rezultati ukazuju da otočnost, unatoč ekonomskim ograničenjima, može generirati razvoj. Pokazuju kako formalne mjere često ne uzimaju u obzir strukturne specifičnosti otočnih gospodarstava i imanentnu visoku razinu životnog zadovoljstva, što ima važne implikacije prilikom oblikovanje javnih politika.

Hrvatski otoci - uvod u nesologiju predstavlja izvanredno ostvarenje hrvatske znanstvene misli. Urednik Nenad Starc i brojni autori stvorili su djelo koje nadilazi disciplinarne granice i pruža snažan teorijski i empirijski temelj za daljnja istraživanja. Kao znanstvena publikacija iz područja ekonomije ova knjiga zaslužuje najvišu ocjenu. Ona ne samo da analizira otočna gospodarstva, nego redefinira način na koji promišljamo razvoj perifernih i insularnih prostora. Riječ je o djelu koje će nesumnjivo postati temeljna referenca u ekonomici regionalnog razvoja i održivog gospodarenja prostorom.

Knjiga je iznimno važna za ekonomiste jer otoke promatra kao cjelovite društveno-ekonomske sustave, a ne tek kao geografske fenomene. Analizira insularnost, ograničenost resursa, demografske trendove, turizam, ribarstvo i razvojne politike u kontekstu održivosti. Posebna je vrijednost interdisciplinarni pristup koji povezuje prostornu ekonomiju, sociologiju, regionalni razvoj i javne politike. Knjiga pokazuje kako mali, periferni prostori reagiraju na tržišne pritiske, deinsularizaciju i globalizaciju, nudeći pritom vrijedan prilog razumijevanju održivog razvoja, upravljanja resursima i dugoročnih strukturnih prilagodbi.